

Marcin Głuszak

**Zbiór rezolucji interpretacyjnych
Rady Nieustającej
z lat 1786–1788**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

A decorative, light gray frame with a double-line border and ornate, symmetrical flourishes at the top and bottom.

Zbiór rezolucji interpretacyjnych
Rady Nieustającej
z lat 1786–1788

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

Marcin Głuszak

Zbiór rezolucji interpretacyjnych
Rady Nieustającej
z lat 1786–1788

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2014

Marcin Głuszak – Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji
Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego, 90-232 Łódź, ul. Kopcińskiego 8/12
e-mail: m.głuszak@hotmail.com

RECENZENT
Andrzej B. Zakrzewski

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ
Dorota Stępień

SKŁAD I ŁAMANIE
AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI
czartart.com: Magdalena Muszyńska, Izabela Surdykowska-Jurek

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06655.14.0.M

ISBN 978-83-7969-408-2
ISBN (ebook) 978-83-7969-781-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Rodzicom

Spis treści

Podziękowania	13
Wykaz skrótów	15
I. Wprowadzenie	17
1. Rezolucje Rady Nieustającej. Geneza i charakterystyka	19
1.1. Rada Nieustająca jako organ uprawniony do interpretacji prawa	19
1.1.1. Powołanie do życia Rady Nieustającej	19
1.1.2. Okoliczności nadania Radzie uprawnienia do interpretacji prawa	19
1.1.3. Spory wokół nowej kompetencji Rady	20
1.1.4. Problem mocy wiążącej rezolucji	22
1.2. Procedura uchwalania rezolucji	24
1.3. Konstrukcja rezolucji	25
1.3.1. Protokół	25
1.3.2. Kontekst	26
1.3.3. Eschatokół	26
1.4. Drukowane zbiory rezolucji Rady Nieustającej z lat 1776–1786	27
1.4.1. Geneza wydania zbiorów	27
1.4.2. Charakterystyka zbiorów – układ wewnętrzny zbiorów i dane statystyczne	27
1.5. Cel edycji rezolucji z lat 1786–1788	28
2. Uwagi edytorskie	30
2.1. Uwagi dotyczące układu wewnętrznego zbioru i przedstawienia rezolucji ..	30
2.2. Uwagi o regułach pisowni przyjętych w edycji	31
2.3. Informacje o zamieszczonych aneksach	32
II. Rezolucje interpretacyjne Rady Nieustającej 1786–1788	35
Rezolucja nr 2 z 21.11.1786 r. O komportacji dokumentów przez plenipotentą	37
Rezolucja nr 3 z 21.11.1786 r. O wstrzymaniu egzekucji dekretu grodzkiego	39
Rezolucja nr 6 z 24.11.1786 r. O przyspieszeniu procesu w sądzie grodzkim	39
Rezolucja nr 9 z 1.12.1786 r. O rejestrze <i>poenalium</i> w Trybunale Koronnym	41
Rezolucja nr 10 z 1.12.1786 r. O <i>forum</i> właściwym dla rozpatrywania zaskarżonych dekretów Komisji Skarbu Koronnego	43
Rezolucja nr 13 z 12.12.1786 r. O dawności w sprawie krwawej	45
Rezolucja nr 16 z 15.12.1786 r. O przydaniu pomocy wojskowej do tradycji dóbr ziemskich	47
Rezolucja nr 17 z 15.12.1786 r. O wstrzymaniu egzekucji dekretu grodzkiego	49
Rezolucja nr 22 z 22.12.1786 r. O dekretach egzekucyjnych trybunalskich	50
Rezolucja nr 23 z 22.12.1786 r. O sądzie kompromisarskim w sprawie granicznej	51

Rezolucja nr 24 z 22.12.1786 r. O procesie w sprawie o rozgraniczenie dóbr ziemskich. O kontrowersjach wokół przepisu <i>Formula processus</i> w sprawach granicznych	53
Rezolucja nr 25 z 27.12.1786 r. O kontrakcie emfiteutycznym	56
Rezolucja nr 27 z 29.12.1786 r. O egzekucji na podstawie dekretu rozpisowego	57
Rezolucja nr 29 z 2.1.1787 r. O odprawianiu sądów grodzkich po śmierci starosty. O zmazanych aktoratach	58
Rezolucja nr 30 z 2.1.1787 r. O legatach na rzecz stanu duchownego	60
Rezolucja nr 32 z 5.1.1787 r. O uprawnieniach prezydenta Trybunału	61
Rezolucja nr 33 z 9.1.1787 r. O pensji kanclerza wielkiego koronnego	62
Rezolucja nr 34 z 9.1.1787 r. O kasacji dekretu egzekucyjnego uzyskanej z niewłaściwego wpisu w Trybunale	64
Rezolucja nr 37 z 16.1.1787 r. O prawie do sukcesji spadkowej	65
Rezolucja nr 38 z 16.1.1787 r. O odmianie kadencji sądowych ziemskich i grodzkich w W. X. L.	68
Rezolucja nr 41 z 19.1.1787 r. O kontrakcie dzierżawnym	71
Rezolucja nr 42 z 19.1.1787 r. O rejestrze sądowym w sprawach ekspulsyjnych	72
Rezolucja nr 46 z 23.1.1787 r. O egzekucji na dobrach nadanych chorągwi nadwornej	74
Rezolucja nr 47 z 26.1.1787 r. O prawie pisarzy lub regentów do dochodu z suscepty. O trzymaniu pieczęci grodzkiej. O dochodach z pieczęci grodzkiej	75
Rezolucja nr 50 z 6.2.1787 r. O obmowie przeciwko urzędnikom ziemskim	78
Rezolucja nr 51 z 6.2.1787 r. O transakcjach przez separatkę bez asystencji męża zawieranych	81
Rezolucja nr 54 z 9.2.1787 r. O sporze o włóki tatarskie przywilejem nadane	83
Rezolucja nr 55 z 13.2.1787 r. O wyborze na urząd miejski osoby pozostającej pod kondemnata	85
Rezolucja nr 56 z 13.2.1787 r. O suspensie sprawy w sądzie ziemskim	87
Rezolucja nr 62 z 16.2.1787 r. O konfessatach przez tortury w sprawie kryminalnej	88
Rezolucja nr 63 z 16.2.1787 r. O formie suscepty	89
Rezolucja nr 64 z 20.2.1787 r. O eradykacji manifestów z ksiąg grodzkich	90
Rezolucja nr 67 z 2.3.1787 r. O przywilejach Tatarom nadanych	92
Rezolucja nr 68 z 6.3.1787 r. O dotrzymaniu przez żonę transakcji zawartej przez męża, skryptem ręcznym zabezpieczonej	93
Rezolucja nr 70 z 9.3.1787 r. O wynagrodzeniu susceptanta	94
Rezolucja nr 71 z 9.3.1787 r. O nadanych Tatarom dobrach dziedzicznych i starostwach do ekonomów królewskich przyłączonych	95
Rezolucja nr 72 z 9.3.1787 r. O sporze granicznym i <i>noviter repertis documentis</i>	97
Rezolucja nr 74 z 13.3.1787 r. O kondemnacie przez sąd nieprzyzwoity wydanej	101
Rezolucja nr 75 z 13.3.1787 r. O komunikacji dokumentów w sprawach <i>ex vi noviter repertorum documentorum</i>	102
Rezolucja nr 79 z 23.3.1787 r. O dożywociu żonie służącym	104
Rezolucja nr 80 z 27.3.1787 r. O oficjalscie nielegalnie na kondescensję sprowadzonym	105
Rezolucja nr 81 z 27.3.1787 r. O sukcesji w krajach zagranicznych	106
Rezolucja nr 82 z 27.3.1787 r. O rejestrze remissowym dla spraw z kontraktów rezygnacyjnych	107
Rezolucja nr 83 z 27.3.1787 r. O darowiznach na rzecz ubogich kościołów parafialnych	109

Rezolucja nr 85 z 30.3.1787 r. O wzruszaniu kompromisów	110
Rezolucja nr 89 z 17.4.1787 r. O apelacji w sprawie prostego długu	111
Rezolucja nr 90 z 17.4.1787 r. O sądzeniu sprawy z niewłaściwego rejestru sądowego	112
Rezolucja nr 91 z 17.4.1787 r. O karze dla zabójcy	113
Rezolucja nr 92 z 17.4.1787 r. O wznowieniu procesu w sprawie o długi w skrypcie zapisane	114
Rezolucja nr 93 z 20.4.1787 r. O prawach palestranta	117
Rezolucja nr 96 z 24.4.1787 r. O uwolnieniu dłużnika z aresztu w celu spłaty długu ...	119
Rezolucja nr 98 z 1.5.1787 r. O żałobie <i>per extensum</i> w akta relacji woźnych wciąganej	120
Rezolucja nr 99 z 4.5.1787 r. O zniesieniu prawa nadającego starostwo wareckie	121
Rezolucja nr 100 z 4.5.1787 r. O położeniu dziedzicznych dóbr dyplomatycznych	123
Rezolucja nr 101 z 4.5.1787 r. O wydaniu zbiegłego poddanego	126
Rezolucja nr 104 z 11.5.1787 r. O nowo wynalezionych dokumentach po zapadłym dekrecie kompromisarskim	127
Rezolucja nr 105 z 11.5.1787 r. O wysiadywaniu kary więzy	128
Rezolucja nr 106 z 11.5.1787 r. O rejestrach sądowych	129
Rezolucja nr 107 z 11.5.1787 r. O dekreście egzekucyjnym w sprawie uczynkowej	131
Rezolucja nr 108 z 11.5.1787 r. O braku delatora w sprawie kryminalnej	132
Rezolucja nr 111 z 18.5.1787 r. O tradycji urzędowej tamowanej przez areszt pieniędzy	133
Rezolucja nr 113 z 22.5.1787 r. O sentencjach rozpisowych w sprawie osoby sądowej	135
Rezolucja nr 114 z 25.5.1787 r. O forum właściwym dla spraw z nowo odnalezionymi dokumentami	136
Rezolucja nr 119 z 1.6.1787 r. O rozsądzeniu przez arbitrów sprawy zgodnie z zapi- sem kompromisarskim	137
Rezolucja nr 120 z 1.6.1787 r. O areszcie pieniędzy	138
Rezolucja nr 125 z 10.7.1787 r. O prowizji z kontraktu zastawnego	139
Rezolucja nr 126 z 10.7.1787 r. O kontraktach przez osoby głuchonieme zawieranych	141
Rezolucja nr 135 z 24.7.1787 r. O wekslach	142
Rezolucja nr 136 z 27.7.1787 r. O komisjach <i>boni ordinis</i>	143
Rezolucja nr 137 z 27.7.1787 r. O udziale wdowy w rozpoczętej sprawie granicznej ...	145
Rezolucja nr 138 z 27.7.1787 r. O oficjalscie nielegalnie zjeżdżającym na konde- scensję	146
Rezolucja nr 139 z 31.7.1787 r. O wydaniu zbiegłego poddanego	148
Rezolucja nr 140 z 31.7.1787 r. O alienacji dóbr świeckich na rzecz stanu duchownego	149
Rezolucja nr 141 z 31.7.1787 r. O obieraniu burmistrza	150
Rezolucja nr 143 z 3.8.1787 r. O urzędnikach W. X. L. w Koronie urodzonych	155
Rezolucja nr 147 z 14.9.1787 r. O prowentach ze starostwa płynących	157
Rezolucja nr 148 z 18.9.1787 r. O sporze o grunta	158
Rezolucja nr 149 z 18.9.1787 r. O tradycji prowentów starostwa	159
Rezolucja nr 153 z 28.9.1787 r. O nieprzytomności sędziego na kadencji ziemskiej	162
Rezolucja nr 155 z 2.10.1787 r. O dyspozycji testamentowej	163
Rezolucja nr 156 z 2.10.1787 r. O sprawach sukcesjonalnych w sądzie pogranicz- nym sądzonych	165

Rezolucja nr 158 z 5.10.1787 r. O niedopełniającym powinności urzędniku egzekucyjnym	167
Rezolucja nr 159 z 5.10.1787 r. O przywileju <i>juris caduci</i>	168
Rezolucja nr 162 z 9.10.1787 r. O przydaniu pomocy wojskowej dla zabezpieczenia dzieła granicznego	170
Rezolucja nr 163 z 9.10.1787 r. O dekrete egzekucyjnym trybunalskim	171
Rezolucja nr 164 z 12.10.1787 r. O kondescensji wyznaczonej przez dekret trybunalski	172
Rezolucja nr 165 z 12.10.1787 r. O infamii. O repozycji sumy zastawnej	173
Rezolucja nr 168 z 16.10.1787 r. O obieraniu subdelegata w miejsce nieprzytomnego sędziego	174
Rezolucja nr 173 z 6.11.1787 r. O zirytowaniu tradycji	176
Rezolucja nr 174 z 9.11.1787 r. O słownej opozycji oficjalscie egzekucyjnemu uczynionej	178
Rezolucja nr 175 z 9.11.1787 r. O sporze o nieruchomość w grodzie i sądzie Komisji Skarbu Koronnego toczonym	179
Rezolucja nr 176 z 13.11.1787 r. O przydzielaniu kuratorów w sprawach zabezpieczenia fortuny pod dożywociem wdowy będącej. O komunikacji dokumentów w sprawach o wykupno dóbr	181
Rezolucja nr 178 z 20.11.1787 r. O <i>communitas</i> duchownych <i>jure potioritatis</i> na dobrach świeckich lokowanych	184
Rezolucja nr 180 z 23.11.1787 r. O superarbitrze sądu kompromisarskiego	185
Rezolucja nr 181 z 23.11.1787 r. O przydaniu pomocy wojskowej do tradycji dóbr ziemskich	187
Rezolucja nr 182 z 27.11.1787 r. O sądzie właściwym dla dochodzenia roszczeń od opiekuna	190
Rezolucja nr 183 z 27.11.1787 r. O procesie granicznym. O dylacji <i>infirmitatis</i>	191
Rezolucja nr 186 z 30.11.1787 r. O ugodzie w sprawie o mężobójstwo	193
Rezolucja nr 187 z 30.11.1787 r. O przyspieszeniu wydania sumy dłużnej w kancelarii grodzkiej złożonej	195
Rezolucja nr 188 z 30.11.1787 r. O spłacie sumy z kontraktu zastawnego. O omyłkach sądu kompromisarskiego	196
Rezolucja nr 191 z 7.12.1787 r. O dekrete egzekucyjnym w sprawie kryminalnej ...	198
Rezolucja nr 192 z 11.12.1787 r. O przydaniu pomocy wojskowej dla zabezpieczenia aktu kondescensji	199
Rezolucja nr 193 z 14.12.1787 r. O forum właściwym dla dóbr wareckich	201
Rezolucja nr 196 z 18.12.1787 r. O przeniesieniu kontraktów lwowskich do Dubna ...	202
Rezolucja nr 197 z 21.12.1787 r. O cofnienia pomocy wojskowej do tradycji dóbr wyznaczonej	207
Rezolucja nr 198 z 21.12.1787 r. O zawieszeniu sprawy w grodzie z powodu odsiadywania kary więzy	210
Rezolucja nr 199 z 21.12.1787 r. O kontynuowaniu kompromisu przez sukcesorów ...	211
Rezolucja nr 200 z 8.1.1788 r. O procesie o pobicie	215
Rezolucja nr 201 z 11.1.1788 r. O sukcesji posagowej	221
Rezolucja nr 205 z 15.1.1788 r. O przydaniu pomocy wojskowej do tradycji dóbr senatorskich	222
Rezolucja nr 206 z 15.1.1788 r. O pomocy wojskowej do ubezpieczenia sądu zjazdowego przydanej	224

Rezolucja nr 207 z 15.1.1788 r. O rejestrze taktowym w sprawach regentów przysięgłych	225
Rezolucja nr 210 z 22.1.1788 r. O przysiędze <i>super comportationem documentorum</i> za granicą składanej	226
Rezolucja nr 212 z 1.2.1788 r. O karze dla podsędka za opuszczenie kadencji sądowej	227
Rezolucja nr 213 z 1.2.1788 r. O wyrugowaniu z dóbr ziemskich	229
Rezolucja nr 214 z 1.2.1788 r. O prawie katolików do posiadania kościoła w Prusach Zachodnich	231
Rezolucja nr 215 z 1.2.1788 r. O apelacji w sprawach <i>deservitae mercedis</i>	234
Rezolucja nr 217 z 5.2.1788 r. O wznowieniu procesu z powodu nowego dokumentu	235
Rezolucja nr 218 z 5.2.1788 r. O zamianie dóbr świeckich i duchownych	236
Rezolucja nr 219 z 8.2.1788 r. O oficjalsic zjazdowym akt kondescensji ekspediu- jącym. O upadku terminu kondescensji. O oficjalsic uciążliwość czyniącym. O egzekucji na mocy nieprawego dekretu prowadzonej	237
Rezolucja nr 220 z 8.2.1788 r. O sporze o dziesięcinę	239
Rezolucja nr 223 z 19.2.1788 r. O roboracji transakcji w domu osoby gwałtownie chorobą złożonej. O zawarciu umowy dożywocia w formie testamentu	241
Rezolucja nr 225 z 22.2.1788 r. O braku kompletu sądowego	244
Rezolucja nr 226 z 22.2.1788 r. O wstrzymaniu pomocy wojskowej do ubezpieczenia sądu kompromisarskiego granicznego	246
Rezolucja nr 229 z 26.2.1788 r. O przydaniu pomocy wojskowej do egzekucji proce- su wekslowego	247
Rezolucja nr 232 z 4.3.1788 r. O prowizji	248
Rezolucja nr 233 z 7.3.1788 r. O surogatach podkomorskich	249
Rezolucja nr 234 z 7.3.1788 r. O przyspieszeniu procesu	251
Rezolucja nr 235 z 7.3.1788 r. O oblatowaniu aktu zjazdowego. O komunikacji doku- mentów	252
Rezolucja nr 239 z 14.3.1788 r. O sprowadzeniu urzędu ziemskiego dla zeznania testamentu	254
Rezolucja nr 240 z 14.3.1788 r. O ochronie majątku nieletnich opiekuna pozba- wionych	255
Rezolucja nr 241 z 14.3.1788 r. O apelacji w sprawach o dziesięcinę	257
Rezolucja nr 246 z 11.4.1788 r. O wykonaniu przysięgi w innym grodzie	259
Rezolucja nr 247 z 11.4.1788 r. O obieraniu subdelegatów na sąd grodzki	260
Rezolucja nr 248 z 11.4.1788 r. O prowizji od sum duchownych	261
Rezolucja nr 251 z 15.4.1788 r. O transakcjach <i>ex actu bonae voluntatis</i>	263
Rezolucja nr 252 z 15.4.1788 r. O przydaniu pomocy wojskowej do przywrócenia w posesję tradycyjną	264
Rezolucja nr 253 z 18.4.1788 r. O zaprzysięganiu granic. O prowadzeniu granic bez podkomorzego. O nowo wynalezionych dokumentach po wyznaczeniu granic	266
Rezolucja nr 256 z 25.4.1788 r. O przyjmowaniu w kancelariach transakcji w dni święte i niedziele	269
Rezolucja nr 257 z 29.4.1788 r. O rozsądzeniu przez sąd kompromisarski sprawę w zapisie niewyszczególnionej. O wzruszaniu dekretu kompromisarskiego w sprawie mu niepoddanej. O kondescensji przez sąd kompromisarski wyzna- czonej	270

Rezolucja nr 260 z 2.5.1788 r. O komportacji dokumentów przez plenipotentą i przy- siedze w domu obywatela chorobą złożonego składanej	272
Rezolucja nr 261 z 6.5.1788 r. O sprawach <i>ex noviter repertis documentis</i> . O ważno- ści zapisu kompromisarskiego	274
Rezolucja nr 278 z 30.5.1788 r. O przydaniu pomocy wojskowej do wprowadzenia w dobra ziemskie	276
Rezolucja nr 289 z 16.9.1788 r. O dekreтах sądu sejmowego	280
Rezolucja nr 297 z 19.9.1788 r. O krzywdach mieszczan i włościan przez starostę czynionych	281
Rezolucja nr 304 z 23.9.1788 r. O rejestrze właściwym dla spraw prostego długu dotyczących	283
Rezolucja nr 305 z 23.9.1788 r. O wyznaczaniu opiekunów	284
Rezolucja nr 306 z 23.9.1788 r. O przydaniu pomocy wojskowej do egzekucji dekre- tu kompromisarskiego	285
Rezolucja nr 307 z 23.9.1788 r. O przenoszeniu transakcji do ksiąg własnego po- wiatu	287
Rezolucja nr 308 z 23.9.1788 r. O skasowanym procesie i wstrzymaniu przydania pomocy wojskowej	288
Rezolucja nr 309 z 26.9.1788 r. O wyposażeniu sióstr	289
Rezolucja nr 310 z 26.9.1788 r. O uchylonym dekrete egzekucyjnym	291
Rezolucja nr 315 z 30.9.1788 r. O zadłużonych poddanych cudze mienie sobie przy- właszczających	292
Rezolucja nr 316 z 30.9.1788 r. O apelacji w sprawie granicznej. O karze dla tamu- jącego urzędowe prowadzenie duktów granicznych	294
Rezolucja nr 317 z 30.9.1788 r. O funduszach na rzecz nowych kościołów parafial- nych <i>ritus latini</i>	295
III. Aneksy	297
Aneks 1. Skład personalny Rady Nieustającej w latach 1786–1788	299
Aneks 2. Osoby fizyczne wymienione w rezolucjach z lat 1786–1788	301
Aneks 3. Famile wymienione w rezolucjach z lat 1786–1788	307
Aneks 4. Wykaz urzędów i instytucji odnotowanych w rezolucjach z lat 1786–1788 ...	308
Aneks 5. Wykaz miejscowości i dóbr ziemskich odnotowanych w rezolucjach z lat 1786–1788	311
Aneks 6. Regestr materii poruszanych w rezolucjach z lat 1786–1788	313
Aneks 7. Uniwersały królewskie z lat 1786–1788	315
Aneks 8. Słowniczek wybranych terminów XVIII-wiecznych oraz zwrotów i wyrażeń łacińskich	322
IV. Bibliografia	327
V. Ilustracje	335

Podziękowania

Pragnę serdecznie podziękować Archiwum Głównemu Akt Dawnych w Warszawie za udostępnienie zbiorów i zgodę na publikację fotografii w niniejszej książce.

Dziękuję Panu prof. dr. hab. Andrzejowi Zakrzewskiemu za szereg cennych uwag i odpowiedzi, które pozwoliły mi uniknąć błędów. Gdybym ich nie uzyskał, *Zbiór rezolucji* byłby bez porównania uboższy.

Za znaczącą pomoc w pracy nad edycją tekstu źródłowego podziękowania kieruję również do Pana prof. dr. hab. Jacka Matuszewskiego, Pani Joanny Mirzejewskiej oraz mojej Mamy Grażyny Rapackiej.

Wykaz skrótów

AGAD	-	Archiwum Główne Akt Dawnych
AUL, FH	-	„Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”
CPH	-	„Czasopismo Prawno-Historyczne”
KH	-	„Kwartalnik Historyczny”
ML	-	Metryka Litewska
PSB	-	„Polski Słownik Biograficzny”
RMM	-	„Rocznik Mińsko-Mazowiecki”
SzDPiPP	-	„Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”
VL	-	<i>Volumina Legum</i>

I

WPROWADZENIE

1. Rezolucje Rady Nieustającej

Geneza i charakterystyka

1.1. Rada Nieustająca jako organ uprawniony do interpretacji prawa

1.1.1. Powołanie do życia Rady Nieustającej

W roku 1775 na tzw. sejmie rozbiorowym, w wyniku kompromisu zawartego między konserwatywną frakcją magnacko-szlachecką, królem Stanisławem Poniatowskim oraz reprezentującym stronę rosyjską, ministrem spraw zagranicznych Nikitą Paninem, powołano do życia Radę Nieustającą – pierwszy w dziejach Rzeczypospolitej centralny, kolegialny organ władzy wykonawczej¹.

1.1.2. Okoliczności nadania Radzie uprawnienia do interpretacji prawa

Oprócz licznych kompetencji, głównie o charakterze wykonawczym, w które wyposażono Radę², jedną z najważniejszych, a zarazem budzących najwięcej kontrowersji, było nadane jej w 1776 r. uprawnienie do

¹ Radzie Nieustającej poświęcono dotychczas trzy monografie oraz kilka mniejszych publikacji. Zob. W. Konopczyński, *Geneza i ustanowienie Rady Nieustającej*, Kraków 1917; A. Czaja, *Między tronem, buławą a dworem petersburskim. Z dziejów Rady Nieustającej 1786–1789*, Warszawa 1988; K. Bucholc-Srogosz, *Departament Wojskowy Rady Nieustającej w latach 1775–1789 i 1793–1794*, Poznań 2007 (rec. M. Krzymkowski, CPH 2009, t. LXI, z. 1, s. 385–388); W. Filipczak, *Wybory Rady Nieustającej na sejmie 1778 roku*, AUL 1999, FH 64; M. Krzymkowski, *Wybory członków Rady Nieustającej (aspekty organizacyjno-prawne)*, [w:] SzDPiPP, t. XVI, Kraków 2013, s. 119–129. Więcej na temat Rady Nieustającej patrz także: M. Głuszak, *Zbiory rezolucji Rady Nieustającej jako źródło prawa w Polsce w II poł. XVIII w.*, [w:] SzDPiPP, t. XI, Kraków 2008, s. 131–138; *Rezolucje interpretacyjne Rady Nieustającej*, [w:] CPH 2013, z. 2, s. 73–101.

² VL VIII, fol. 98–100 (przy odwołaniach do VL podawana jest numeracja stron ze Zbioru Praw Zakonu Pijarów, umieszczana w przedrukach wydania J. Ohryzki na marginesach).

interpretacji obowiązującego prawa³. Autorzy⁴ konstytucji, która wprowadziła tę reformę, uzasadniali swoją decyzję pilną potrzebą reakcji na negatywne konsekwencje samodzielnego, swobodnego tłumaczenia niejasnych przepisów prawa przez sądy i osoby prywatne. Wskazywano na powszechną już praktykę „naciągania do swojej myśli prawa”, przynoszącą falę nadużyć i wykroczeń, w rezultacie których rosła liczba sporów i procesów sądowych. Trzeba przyznać, że nie miały wpływu na to niepokojące zjawisko miał stan obowiązującego w Koronie prawa⁵, nie tylko nieskodyfikowanego, ale z dominującą rolą prawa zwyczajowego, niespisanego, w niewielkiej mierze uzupełnianego niejednokrotnie sprzecznymi ze sobą konstytucjami sejmowymi⁶. Ratunek widziano w powierzeniu zadania tłumaczenia wszelkich wątpliwości wynikających z niejasności obowiązującego prawa centralnemu organowi kolegialnemu, którego rozstrzygnięcia w tym zakresie stanowiłyby wiążącą wskazówkę w procesie interpretacji przepisów. Z jednej strony pozwoliłoby to eliminować niedoskonałości uchwalanego przez sejm prawa, z drugiej zaś – zapobiec dowolnemu tłumaczeniu nieklarownych przepisów przez sądy i obywateli.

1.1.3. Spory wokół nowej kompetencji Rady

Pomimo argumentów przemawiających za nadaniem Radzie Nieustającej wyłączności w przedmiocie interpretacji ustaw, nowe rozwiązanie

³ VL VIII, fol. 849–850.

⁴ Główne autorstwo projektu przypisuje się marszałkowi konfederacji litewskiej, wojewodzie trockiemu – Andrzejowi Ogińskiemu, K. Morawski, *Do charakterystyki okresu Rady Nieustającej i genezy przymierza polsko-pruskiego*, KH 1913, R. XXVII, s. 323. Zob. więcej: Z. Zielińska, *Ogiński Andrzej*, [w:] PSB, t. XXIII, 1978, s. 597.

⁵ Więcej na temat obowiązującego w Rzeczypospolitej prawa okresu stanisławowskiego oraz podejmowanych w tym zakresie reform: J. Michalski, *Studia nad reformą sądownictwa i prawa sądowego w XVIII w.*, Wrocław-Warszawa 1958.

⁶ Trafną diagnozę w tym zakresie postawił Wincenty Skrzetuski w słowach: „Życzyć by wprowadzie należało, ażeby prawa wszystkie tak były jasnie i tak dokładnie pisane, iżby w nich żadna ciemność, żadna nie znajdowała się obojętność. Ale gdy określony jest granicami rozum ludzki, spodziewać się nie można, ażeby choć najdokładniejszy Prawodawca miał objąć w ustawie swojej wszystkie trafić się mogące przypadki, ażeby się mógł tak wyraźnie i tak dokładnie tłumaczyć, żeby w wyrazach ustanowionego prawa nie zostawił nigdy żadnego do jakiej obojętności pozoru. Mnóstwo praw naszych, jednych drugie znoszących, jednych drugimi poprawianych lub objaśnianych, niepodobna, ażeby nie zawracało czasem i najmocniejszej głowy. Te zwłaszcza prawa, które się Sądów i sprawiedliwości dotyczą, przez wielość swoje, przez ustawiczne poprawy i odmiany, musiały koniecznie zostawić niejaki pozory do wątplenia” – W. Skrzetuski, *Prawo polityczne narodu polskiego*, t. II, Warszawa 1787, s. 467–468. Więcej o poglądach Skrzetuskiego na ten temat: W. Organiściak, *Wincenty Skrzetuski o rezolucjach Rady Nieustającej*, [w:] *Miscellanea Historico-Iuridica*, t. IX, Białystok 2010.

spotkało się ze stanowczym sprzeciwem części parlamentarzystów. Opozycja sejmowa wskazywała, że tłumaczenie prawa jest częścią uprawnień władzy ustawodawczej, zagwarantowanej prawami kardynalnymi⁷. Obawiano się przy tym, że przyszła Rada będzie mogła poprawiać lub w całości zmieniać postanowienia sejmu⁸. Ostatecznie mimo sprzeciwu 17% zgromadzonych na sejmie posłów i senatorów⁹ konstytucja

⁷ Szczególną uwagę zwrócił na ten fakt poseł mielnicki Piotr Potocki, który na sejmie 1778 r. wskazywał na sprzeczność między konstytucjami z lat 1775 i 1776. Podkreślił, że prawo Rady do interpretacji ustaw jest sprzeczne z wcześniej zadeklarowaną zasadą, iż Rada nie posiada mocy ustawodawczej – W. Filipczak, *Ustawodawstwo pierwszego sejmu rozbiorowego w ocenie parlamentarzystów z 1778 roku*, [w:] *Oświeceni wobec rozbiorów Polski*, red. J. Grobis, Łódź 1998, s. 20.

⁸ R. Łaszewski, *Sejm Polski w latach 1764–1793*, Warszawa–Poznań 1973, s. 16. Marszałek wielki koronny Stanisław Lubomirski (zob. J. Michalski, *Lubomirski Stanisław*, [w:] PSB, t. XVIII, 1983, s. 53) na sesji z dnia 6 września 1776 r. ostrzegał: „Włać na kogo tłumaczenie prawa, jest mu dozwolić mocą tłumaczenia, moc wszystkie dowoli przeistaczać prawa [...] Bliski krok od tłumaczenia prawa do stanowienia onego”. Podczas tych samych obrad, w podobnym tonie, wskazując na zagrożenia płynące z nadania Radzie nowego uprawnienia, wypowiadali się m. in.: kasztelan kamieniecki Kajetan Hryniewiecki (zob. E. Rostworowski, *Hryniewiecki Kajetan*, [w:] PSB, t. X, 1962–1964, s. 60): „Tłumaczenie praw wątpliwych i obojętnych byłoby nieograniczoną mocą, bo w każdym choćby najjaśniej napisanym mógłby się znaleźć pozór do interpretacji, a stąd wszystkie prawa tłumaczeniu i tym samym niepewności podlegać by musiały. Zostałaby więc sama *Conclusio Legum*, zakłócenie wszystkich jurysdykcji i obywatelów. A z tego jaka lepszość dla kraju?” oraz Józef Miączyński – starosta łosicki i poseł czernihowski: „Dozwolić Radzie Nieustającej tłumaczenia praw, jest to podać wszystkie konstytucje w jedność, co znieść i nie mieć żadnego pewnego prawa”. Więcej zob. *Diariusz sejmu ordynaryjnego warszawskiego 1776 roku*, k. 125, 134–135, 167, *Manuscripta Instituti Ossoliniani*, 596, Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa.

Nowe uprawnienie Rady podzieliło również środowisko pisarzy politycznych. Stanisław Staszic, będąc wielkim przeciwnikiem nadania Radzie nowego uprawnienia, argumentował swoje stanowisko w słowach: „Proszę mi tu rozsądnie potrafić odpowiedzieć: kogo obywatel i sędzia ma słuchać? Jeżeli rezolucji w Radzie wydanych, a czymże będą sejmy? Jeżeli praw na sejmach napisanych, a czymże będzie Rada? Oto według potrzeb osobistych jedni będą słuchać rezolucji Rady, drudzy praw sejmowych; z czasem tak uroczyście upoważniona wątpliwość o prawie stworzy pogardę jego i znowu nierząd. Ten był zamysł naszych nieprzyjaciół w nadaniu tłumaczenia praw Radzie, która nas, powtarzam, od nierządu wyratować mogła”, S. Staszic, *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego*, III redakcja (1816), Kraków 1926, s. 67. Natomiast odmienną opinię wyraził w tej kwestii W. Skrzetuski, pisząc: „Nie masz niebezpieczeństwa, ażeby Rada albo prawo kiedy stanowiła, albo ucisnęła swoim wyrokiem którego Obywatela: bo i owszem zawsze rezolucją swoją jasnymi prawami wspiera, a nie znajdując nic o prawach czymby przyniesioną wątpliwość objaśnić mogła, gotuje projekt na Sejm i Stanom Rzeczypospolitej wskazuje potrzebę ustanowienia prawa na przypadek, którego dawniejsi Prawodawcy nie przejrzyli”, W. Skrzetuski, *Prawo polityczne...*, t. II, s. 469.

⁹ W tej sprawie, jak podkreśla A. Stroynowski, opozycja osiągnęła najwyższy stopień mobilizacji (15% w izbie poselskiej i 22% w senacie – odpowiednio 20 posłów

rozszerzająca jej uprawnienia została przyjęta. Chociaż część szlachty nie zaakceptowała zmian przeprowadzonych w roku 1776, domagając się także w latach kolejnych odebrania konsyliarzom budzącego tak wiele wątpliwości uprawnienia¹⁰, Rada Nieustająca realizowała swoje nowe zadanie do 1788 r., a więc rozpoczęcia obrad Sejmu Czteroletniego¹¹.

1.1.4. Problem mocy wiążącej rezolucji

Rezolucje Rady Nieustającej uzyskiwały moc wiążącą z chwilą ich uchwalenia¹². Jednak w przypadkach zarzutów o błędną interpretację prawa, a w szczególności o przekroczenie przez Radę swoich kompetencji, zakwestionowane rezolucje trafiały pod ocenę Stanów Zgromadzonych, gdzie w drodze specjalnej procedury mogły zostać uchylone¹³.

i 12 senatorów), jednak dotyczyło to głównie reprezentacji Korony – poparcie dla opozycji wśród przedstawicieli Litwy wyraziło zaledwie dwóch posłów, A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej*, Łódź 2005, s. 123.

¹⁰ Swoje żądania ograniczenia władzy Rady, przez pozbawienie jej prawa interpretacji ustaw (przy równoczesnej jej akceptacji jako władzy wykonawczej) złożył w programie sejmikowym roku 1778 czołowy opozycjonista – Szczesny Czacki. Podobny postulat składał starosta oświęcimski Piotr Małachowski (zob. M. Ziomska, *Małachowski Piotr*, [w:] PSB, t. XIX, 1974, s. 409), zarzucając nowej magistraturze mieszanie się w sprawy sądowe. Aż w siedmiu instrukcjach sejmikowych roku 1778 znalazły się żądania odebrania jej prawa do wykładni ustaw, jak np. dezyderat ziemi dobrzyńskiej, aby Rada „od wszelkiej legislacji wstrzymana została”, W. Filipczak, *Sejm 1778*, Warszawa 2000, s. 114–122. Także w latach późniejszych problematyka ta budziła kontrowersje. Jeszcze w roku 1786 podejmowano próby ograniczenia czasu stosowania rezolucji tylko do okresów pomiędzy sejmami, a te z rezolucji, które nie zyskały zatwierdzenia przez sejm miały tracić ostatecznie swoje znaczenie. Dążono także do wydania Radzie zakazu rozpatrywania prywatnych prób o interpretację przepisów, A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa...*, s. 355.

¹¹ Choć Rada Nieustająca formalnie funkcjonowała do momentu jej zniesienia przez Sejm w styczniu roku 1789, jej ostatnie posiedzenie miało miejsce 3.10.1788 r. Co prawda w roku 1793 Rada została przywrócona do życia, działała już jednak na innych zasadach. Nie powierzono jej także prawa do interpretacji ustaw („Departament Sprawiedliwości nie mogąc się wdawać, podług prawa w żadną moc sądową, ani też tłumaczenie praw... [Rada] rezolucje swoje wydawać będzie stosownie do prawa, nie wdając się w legislację, ani tłumaczenie praw”), VL X, fol. 63, zob. także: J. Wąsicki, *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z 1793 roku*, Poznań 1952, s. 98–109, T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta*, t. V, Warszawa 1897, s. 261–263.

¹² Nie można w tym miejscu zgodzić się z twierdzeniem A. Czaj, zdaniem którego przed usankcjonowaniem przez sejm rezolucje nie miały mocy wiążącej, A. Czaja, *Między tronem...*, s. 107.

¹³ Tryb taki przewidywała konstytucja sejmowa *Objaśnienie ustanowienia Rady Nieustającej* (1776), stanowiąc: „A w czymby jakiegokolwiek osoby przestępstwo prawa postrzegły i uciśnienia siebie lub kogożkolwiek przez Radę Nieustającą doświadczyły; na każdy następujący Sejm o to wszystko zaskarżenie na Radę zanieść mogą przez przełożenie na piśmie nam i z nami sejmującej Rzeczypospolitej tego wszystkiego, w czym Rada przy boku naszym granice władzy i mocy swojej przestąpiła; które to zażalenie, tak o rezolucje,

Pewne wątpliwości budziła natomiast kwestia zakresu ich obowiązywania. Ustawa nie wyjaśniła bowiem, o czym wspomina W. Skrzetuski, czy rozstrzygnięcie zawarte w rezolucji dotyczyć miało wyłącznie sprawy objętej memoriałem czy też wszystkich analogicznych przypadków, które wystąpiłyby w przyszłości¹⁴. Równocześnie sam zajął w tej sprawie stanowisko, przychylając się ku drugiej opcji¹⁵. Przyszłość pokazała, że miał rację. Choć prawo jasno tej kwestii nie rozstrzygało, z praktyki wiemy, że rezolucje miały stanowić regułę dla postępowania w podobnych przypadkach. Świadczy o tym m. in. rezolucja Rady z roku 1785, dotycząca przydzielania pomocy wojskowej przy przeprowadzaniu tradycji nieruchomości, w której podkreślono, że „tę rezolucję do grodów i jurysdykcji sądowych, *pro norma* rozesłać zalecamy”¹⁶. O adresowaniu rezolucji do szerokiej grupy odbiorców świadczy wreszcie, o czym piszemy niżej, wydanie w latach 80. XVIII w. zbiorów drukowanych, zatytułowanych – *Zbiór rezolucji Rady Nieustającej potrzebnych do wiadomości jurysdykcji sądowych i obywatelów obojga narodów*. Wyraźnie więc wskazano, że zebrane orzeczenia miały służyć także jako reguła dla rozstrzygania wątpliwości wszystkich podmiotów, publicznych i prywatnych, nie zaś tylko i wyłącznie wnioskodawców zgłaszających się do Rady¹⁷.

listy napominalne i rek wizycyjne Rady Nieustającej, jako i o tłumaczenie praw przez też Radę *inter materias pluralitate ad decidendum* na Sejmach *subjectas* policzone być mają”, VL VIII, fol. 850. Ustalenie szczegółowego trybu zaskarżania rezolucji Rady Nieustającej poprzedzone było długotrwałą dyskusją, w trakcie której rozpatrywano trzy sposoby postępowania. Pierwszy zakładał zasadę generalnego uchylania wszystkich rezolucji, które mogły być uchwalone przez sejm w formie konstytucji. Drugi przewidywał poddanie wszystkich decyzji Rady ocenie sejmu. Zgodnie z trzecim trybem, orzeczenia Rady poddawane miały być kontroli wyznaczonych przez sejm deputacji, które sprawozdania i wszystkie wątpliwości miały przedstawiać izbom, co w praktyce oznaczało kasowanie przez sejm tylko niektórych rezolucji, powstałych z najbardziej oczywistym naruszeniem prawa. Ostatecznie przyjęte zostało trzecie rozwiązanie, A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa...*, s. 358.

¹⁴ „Wniesiona była na Sejmie Roku 1778 wątpliwość, czyli Rezolucje od Rady Nieustającej wydane, gdy ich wyrokiem swoim nie uchylili Rzeczpospolita, mają być już za prawidło nieodmienne od wszystkich krajowych Jurysdykcji trzymane, czyli też do przypadku tylko szczególnego, i do zapytania służyć powinny. Mówiono wtedy na obie strony, ale nic wyraźnie nie zdecydowano”, W. Skrzetuski, *Prawo polityczne...*, t. II, s. 469–470.

¹⁵ „Rzecz atoli jasna być zdaje się, że wypadła na jedną wątpliwość rezolucja, zajmuje wszystkie podobne przypadki, i że nią rządzić się należy przynajmniej dopóty, dopóki Rzeplita wyroku swojego nie wyda”, *ibidem*.

¹⁶ Rezolucja nr 235 z 20.12.1785 r. Dodajmy w tym miejscu, że przynajmniej do roku 1780, kiedy wydano pierwszy zbiór drukowany, upowszechnianie rezolucji nie przebiegało w sposób sprawny. Fakt ten był zresztą przedmiotem ostrej krytyki opozycji parlamentarnej, A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa...*, s. 355.

¹⁷ Nie tylko wspomniana wyżej kwestia była przedmiotem wielu podnoszonych wątpliwości. Wśród sceptyków rozszerzenia uprawnień Rady Nieustającej pojawiały się pytania o czas obowiązywania rezolucji. Zastanawiano się również, czy sama Rada mieć będzie prawo do poprawiania swoich błędnych rezolucji, *ibidem*.

1.2. Procedura uchwalania rezolucji

Tłumaczenie budzących wątpliwości interpretacyjne przepisów realizowano w drodze orzeczeń zwanych rezolucjami, które wydawane były na pisemny wniosek osób zainteresowanych. Żadna z ustaw sejmowych nie sprecyzowała co prawda, komu miała przysługiwać legitymacja do jego złożenia. Praktyka pokazała jednak, że katalog podmiotów występujących do Rady z takimi wnioskami był bardzo szeroki: począwszy od różnego rodzaju organów sądowych, przez urzędników centralnych i lokalnych, na osobach prywatnych – uczestnikach procesów sądowych skończywszy. Zapytania o wykładnię przepisów prawa wpływały do Kancelarii Generalnej Rady w formie memoriałów, not urzędowych lub w załączeniu do regularnie składanych Radzie raportów sądowych. Następnie kierowano je do właściwego dla tego rodzaju spraw Departamentu Sprawiedliwości Rady. Czynność tę odnotowywano w tzw. protokole potocznym Rady¹⁸, co pozwalało w przyszłości monitorować bieg sprawy. Następnie sekretarz departamentu zobowiązany był „z nich [memoriałów – M. G.] istotę rzeczy wypisać i na wierzchu memoriału oneż konotować”¹⁹. W przypadku złożenia skargi sekretarz zobowiązany był do powiadomienia o tym strony obżałowanej²⁰. Tak przygotowany dokument był następnie przedkładany pod rezolucję konsyliarzy wchodzących w skład Departamentu Sprawiedliwości²¹. Uchwałę dotyczącą odpowiedzi na zamieszczone w memoriale zapytanie podejmowano na sesji departamentowej większością głosów

¹⁸ Kancelaria Generalna Rady Nieustającej prowadziła dwa rodzaje protokołów: tzw. protokoły potoczne, w których rejestrowano wszystkie czynności na posiedzeniach plenarnych Rady oraz tzw. protokoły ekspedycji publicznych zawierające kopie wszystkich wychodzących z Rady pism. Odnośnie do dokumentacji w poszczególnych departamentach, „dla porządku *actorum*”, jak stanowiła *Ordynacja w Radzie Nieustającej* z 1776 r., zarówno memoriały, jak i rezolucje sekretarz departamentu umieszczał, każde z osobna, w dwóch z czterech prowadzonych w Departamencie Sprawiedliwości ksiąg – zatytułowanych: *Memoriały* i *Rezolucje*. Trzecia księga nosiła tytuł *Sesje*, czwarta poświęcona była ułożeniu nowych projektów, *Ordynacja w Radzie Nieustającej*, AGAD, tzw. ML, VII, k. 33, zob.: *Ordynacja w Radzie Nieustającej*, oprac. M. Głuszak, [w:] SzDPiPP, t. XII, Kraków 2009, s. 148.

¹⁹ *Ordynacja...*, s. 148.

²⁰ „Zleca się JMci Panu Sekretarzowi, ażeby w przypadku zaskarżenia, czyli krajowej Jurysdykcji, czyli też partykularnych obywatelów oddane sobie od departamentu memoriały, za wiadomością departamentu komunikował stronie obżałowanej, jeżeli ta w miejscu Rady znajdować się będzie, gdyby zaś rzeczzone użalenie obwiniać miało osoby oddalone, a sposobność byłaby komunikowana onym, JMć Pan Sekretarz obwieścić nie zaniedba”, *ibidem*, s. 147.

²¹ *Ibidem*, s. 148.